سارتەرو ئازادی

ئامادەکردنی لە ئینگلیزییەوە/ شاسوار کەمال مەحمود

چەمکی ئازادی چەقی جەمسەری سیستەمی فکری سارتەرە بەشێوەیەکی گشتی و هەروەها چەمکێکی زاڵی کارە سیاسیەکانیەتی بەتایەتی.تێڕوانیی سارتەر بۆ ئازادی گۆڕانی گەورەی بەسەرداهاتووە بە درێژایی ژیانی.لێکۆڵەرەوان کۆك نین لەسەر ئەوەی ئایا بەردەوامی یاخود گۆڕانی بنەڕەتی هەیە لە نێوان تێڕوانینی سارتەر بۆ ئازادی لە کارە سەرەتاییەکانیدا لەگەڵ تێڕوانینی سارتەر بۆ ئازادی لە کارەکۆتاییەکانیدا.سەرەڕای ئەمەش کۆدەنگیەکی تەواو هەیە لەسەر ئەوەی کە تێڕوانینی سارتەر بۆ ئازادی لەدوای جەنگی جیهانی دووەمەوە گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە بەرەو تێڕوانینی ماددیانەی ئازادی ،بە پێچەوانەی تێڕوانینی زانستاینەی ئازادی کە لەکارە سەرەتاییەکانیدا زاڵ بووە.بەپێی ئارگومێنتەکانی ناو کتێبی "**بوون و نەبوون**" ئازادی مرۆڤ بریتیە: لە توانای هۆشیاری بۆ تێپەڕاندنی بارودۆخی ماددیانەی ئازادی (ل □□□).دواتر بەتایەتی لە کتێبی "**رەخنە لە دیالێکتی عەقڵی**" سارتەر تێڕوانی دەگۆڕێت و پێی وایە :مرۆڤ ئازادە ئەگەر تەنها پێدوایستیە سەرەتاییەکانی تێربوون(ل□□□). باووردتر سەیری ئەم دوو تێڕوانینە بکەین.

تێڕوانینی سەرەتای سارتەر بۆ ئازادی یەکسانە بە هۆشیاری مرۆڤ.سارتەر پێی وایە ئازادی مرۆڤ پێکدێت لە توانای هۆشیاری بۆ راکردن لە ئێستا ،بەو مانایەی هیچ مرۆڤێك تووشی شکست نابێت لە هەوڵدانی بۆ ئەوی ئازاد بێت.لە وتارێکدا دەربارەی "**دیاردەناسی زانستی**" تێگەیشتنی سەرەکی سارتەر لە سەر بوونی مرۆڤ روون دەکاتەوە.لە وڵامی پرسیاری (بوون بە مرۆڤ چی دەگەیەنێت؟)سارتەر دەڵێت:مرۆڤ ماددەیەکی بێگیان نیە،مرۆڤ هۆشیارە، لەبەرئەوە مرۆڤ ئازادە.

تێڕوانینی زانستیانەی ئازادی مشتومڕێکی زۆر لەسەرە و لەزۆرلاشەوە رەتکرایەوە چونکە ئەم تێڕوانینە ئەو مانیایە دەگرێتە خۆی کە مرۆڤ ئازادە لەهەر بارودۆخێکدا بێت.کارە سەرەتاییەکانی سارتەر ئەم تێڕوانینەیان لەخۆگرت بوو دەربارەی ئازادی.ئەو دەیووت فەرەنسیەکان ئازادبوون تەنانەت لەماوەی داگیرکاری ئەڵمانیا بۆ فەرەنسا.سارتەر بە جۆشەوە باسی دەکرد کە تەنانەت زیندانییەکانیش ئازادن چونکە توانای هۆشیاریان هەیە"بوون و نەبوون" (ل □□□) .زیندانی ،هەرچەندە زوڵمی لێکراوە،دەتوانێت هەڵبژێرت کە چۆن رووبەڕووی ئەو زیندانی کردنەی بێتەوە.زیندانی ئازادە چونکە دەتوانێت کۆنترۆڵی کاردانەوەکەی بکات بەرامبەر زیندانی کردنی:دەتوانێت مل کەچ بێت یاخود بەرگری بکات. لەبەرئەوەی سنووری بابەتی نیە بۆ ئیرادە ، ئەگەر تەنها بیر لە ئیرادەی هەڵاتن بکەمەوە ئەوا تەنها قفلکانی زیندان رێگرن.لە نمونەیەکی هاوشێوەدا سارتەر پێی وایە چیاکان ئەوکاتە دەبنە سنوور کە تاك بیەوێت سەرکەوێت بۆ ئەودیو بەڵام نەیکات.ئەم بۆچوونەی سارتەر لەسەر ئاستی سیاسی و زانستی رووبەڕووی رەخنەی توند بووەوە.

ئەوەی جێگەی پرسیارە چۆن هاوسەنگی لەنێوان تێڕوانینی زانستایانەی ئازادی لە کارەکانی سەرەتا و تێڕوانینی ماددیانەی ئازادی لە کارەکانی کۆتای سارتەردا بکەین.زۆر خاڵ هەن ئاماژە بەم گۆڕانە دەکەن لە کارەکانی سارتەردا.لەکارەکانی کۆتاییدا سارتەر بەهیچ شێوەیەك باسی هۆشیاری نەکردووە بۆ کارەکتەرایزکردنی بوونی مرۆڤ،لەبری ئەوە تێڕوانینی مارکسیانەی بەلاوە پەسەندبووە.زیاتر لەوەش سارتە تەئکیدی لە سەر (بارودۆخ -Situation)کردۆتەوە لە راڤەکردنی سایکۆلۆژیا و هەڵبژاردنەکانی تاکدا.هەروەها رەخنەی لە هەموو بیروباوەڕێکی ئازادی "ناوەکی" گرتووە و روونی دەکاتەوە گۆڕانی هەڵوێست ناتەواوە بۆ ئازادی راستەقینە.

گۆڕانی هەڵوێستی سارتەر بەرەو چەمکی مادیانەی ئازادی راستەوخۆ پەیوەندی بە هۆلۆکۆست و جەنگی جیهانی دووەمەوە هەبوو.کتێبی "**دژەسامی و جو**"راستەوخۆ دوای جەنگ چاپکرا.کە یەکێك لە کارە یەکەمینەکان دادەنرێت لەسەر شیکردنەوەی بەرپرسیارێتی ئەخلاقی ستەمکرد.لە راڤەکردنەکەیدا سارتەر هەمان ئەو میتۆدە دیالێکتانەی بەکارهێناوە کە لە ،**پەیوەندی راستەقینە لەگەڵ ئەوانی تردا**، بەکاری هێناوە لە کتێبی بوون و نەبوون دا.لە کتێبی دژە سامی و جودا سارتەر پێی وایە ستەم کردن بریتیە لە پەیوەندی نێوان سەردار و کۆیلە .ئەوکاتەی سەردار نکوڵی لە ئازادی کۆیلەکان دەکات دەبێتە پاشکۆی کۆیلەکان.ئەو پێی وایە پەیوەندی نامرۆڤانە دەبێتە هۆی نامۆبوون و لەدەستدانی ئازادی.

ئەم دیدە نوێیەی سارتەر دەربارەی ئازادی ناچاری کرد بەڕوونی رایبگەیەنێت کە مرۆڤ ئازادە لە هەندێك بارودۆخدا نەوەك لە هەموو بارودۆخێكدا. لە كتێبی رەخنەدا سارتەر دەنووسێ (گرنگە بزانین كە كەسێك ناتوانێت ئازاد بێت لەكاتێكدا كەلەبچە كراوە) هەروەها دەڵێت (كارێكی هەڵەیە وا تەفسیر بكرێت كە من وتوومە مرۆڤ لە هەموو بارودۆخێكدا ئازادە). گریمانەی سەرەكی سارتەر لە كارە سیاسیەكانیدا بریتیە لەوەی ستەمكردن واتا لەدەستدانی ئازادی. لەكاتێكدا مرۆڤەكان ئازادی زانستی لەدەست نادەن،ئەوە لەداستانی ئازادی دەبێت جۆرێكی تر بێت لە ئازادی:ستەمكردن واتە دەستبەرداربوون لە ئازادی ماددی.

لە كتێبی دژە سامی و جودا سارتەر باس لە ستەم دەكات و پێی وایە ستەم كردن بەمانی ئەوەنیە مرۆڤ خیاراتی لەبەردەمدا نەبێت، بەڵكو مرۆڤ ناچار دەكرێت خیاراتی خراپ و نامرۆژانە هەڵبژێرێت. بۆ نمونە جوولەكەكان لە كۆمەڵگا دژە سامیەكاندا ناچاردەبن هەڵبژێرن لە نێوان سڕینەوەی خود یاخود لاسایی كردنەوەی خود. هەروەها لە كتێبی رەخنەدا سارتەر باس لە گرێ بەستی كرێكاران دەكات بۆ روونكردنوەی ئەوەی كە هەبونی خیاراتەكان مانی ئەوە نییە ئازادی بوونی هەیە. ئەو پێی وایە كاتێك كەسێكی بێدەرامەت ناچاردەبێت كارێكی مووچە كەم قبوڵ بكات لە پێناوی تێركردنی پێداویستیە سەرەتاییەكانی ژیانیدا ،ئەو مرۆڤە خیاراتی هەیە بەڵام خیاراتەكان نامرۆڤانەن.

لەماوەی سیاسیدا بە شێوەیەكی گشتی سارتەر تێڕوانینی ماددیانەی خۆی بۆ ئازادی پەرەپێداوە بە بەراوردكردنی مرۆڤی ئازاد و كۆیلە. سارتەر ئەو تێڕوانینە ی لە هیگڵەوە وەرگرت بوو. سارتەر باس لە كۆیلایەتی ئەمریكیەكان دەكات بۆ شت وەك. سارتەر هەمان رێچكەی هێگڵی گرتووە بۆ باسكردنی كۆیلایەتی وەك شێوەیەكی (رێزگرتنی یەكلایەن)ە ئەوكاتەی یەكێك ا زاڵ دەبێت بەسەر كەسێكی تردا لە رووی سایكۆلۆژیی و جەستەییەوە. سارتەر پێی وایەكۆیلە ئازد نیە لە بەر ئەوەی لەلایەن سەردارەكەیەوە كۆنترۆڵكراوە. ئازادی ماددی پێویستی بەوەیە مرۆڤ ئازاد بێت لە زوڵم و كۆنترۆڵ نەكرابێت لەلایەن كەسێكی ترەوە. سارتەر پێی وایە لە پەیوەندی سەردار و كۆیلە دا هەردوولا لێك ئالاون و پەیوەندیەكەیان شێواوە،هەردوولا لە (باوەڕێكی خراپ)دان و هیچیان ئازاد نین و ئازادی تەواو پەیڕەو ناكەن. كەواتە هەردوولا: جەلاد و قوربانی ئازاد نین،بەلام قوربانی رووبەڕووی زوڵمی جەستەیش دەبێتەوە.

دیدگای ماددیانەی سارتەر سەربەخۆیە لە هەر تێڕوانینێك بۆ سروشتی مرۆڤ.ئەو هەمیشە بوونی حەزە سروشتیەكانی رەت دەكردەوە.تێڕوانینی ماددیانەی ئازادی هەندێك پێداویستی سەرەكی لەخۆ دەگرێت لەوانە پێداویستیە باشەكان وەك (خۆراك،ئاو،حەوانەوە،پەروەردە) هەروەها پێداویستیە سلبیەكان وەك (ئازادبوون لە :كۆیلایەتی،هەژاری،جیاكاری،بەسەردازاڵ بوون).لەكاتێكدا سارتەر بەوردی باس لە تێركردنی پێداویستیە سەرەتاییەكانی مرۆڤ دەكات،هاوكات باس لە پێداویستی مرۆڤ دەكات بۆ رۆشنبیری و بەهای هاوبەشەكان.بۆختەی شیكردنەوەی سەرەوە بریتیە: دەتوانین بە كەسێك بڵێین ماددیانە ئازادە ،بە بۆچوونی سارتە،ئەگەر:

- كەسێك ئاسایشی ماددیانەی بەردەست بوو.
- كەسێك زوڵمی لەسەر نەبێت.
- كەسێك بواری هەبێت بەشداری بەها كۆمەلایەتی و رۆشنبیریەكان بكات.

* نوێنەری ماكمیلان بۆ پەروەردە لە هەرێمی كوردستان.

– ماكمیلان بۆ پەروەردە بە هاوكاری وەزارەتی پەروەردەی حكومەتی هەرێمی كوردستان هەڵدەستێت بە گۆڕینی پرۆگرامی زمانی ئینگلیزی بۆ قوتابخانەكانی كوردستان لە پۆلی یەكەمی بنەڕەتییەوە بۆ پۆلی دوانزەیەمی ئامادەیی.

سەرچاوە:ئینتەرنێت